

Tekst: Femke van den Berg • Fotografie: © Jan Scharfman

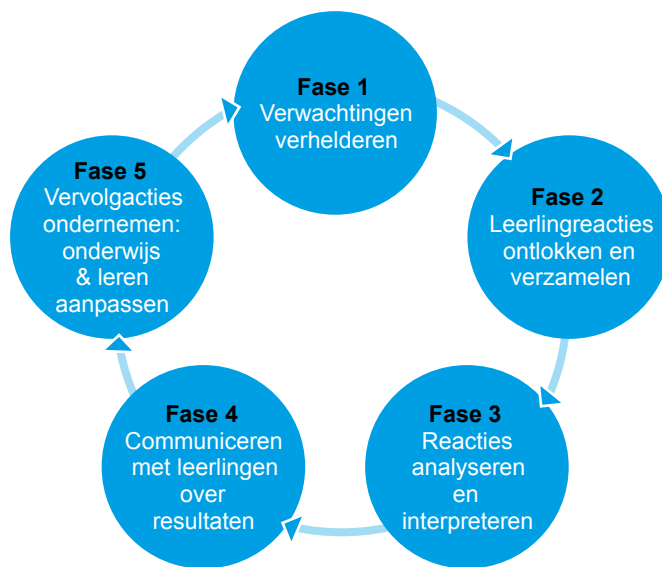
Hoe je met de cyclus van formatieve evaluatie de groei van leerlingen inzichtelijk maakt

Leernetwerkdag Formatief evalueren

Op dinsdag 19 juni kwamen zo'n tachtig docenten van het Verdiepingsnetwerk *Formatief evalueren* bij elkaar op De Meerwaarde, een vo-school in Barneveld, voor een leernetwerkdag. Het doel? Werken aan meer en beter formatief evalueren in de lespraktijk. Ondertussen volgen ruim twintig schoolleiders hun eigen programma.

In de kantine van De Meerwaarde buigen Edith Boonstra (docent Engels) en Mattijs Reinen (docent Nederlands) van het Clusius College uit Castricum zich over een lesobservatieformulier. Het is een week eerder ingevuld door Reinen, toen hij een les bijwoonde die Boonstra gaf aan een 3 vmbo-g1-klas. "Wat was volgens jou het leerdoel van mijn les?", vraagt Boonstra. "Ik denk: leerlingen laten zien dat ze zich vaardig uitdrukken in het Engels", antwoordt Reinen. "Je vroeg ze immers om een reisbeschrijving te maken voor een tochtje door een Engelse regio." Boonstra stelt dat zij eigenlijk een iets ander leerdoel voor ogen had,

namelijk dat leerlingen leren hoe ze betrouwbare informatie kunnen vinden én dat ze deze informatie in eigen woorden, in correct Engels, kunnen weergeven. Reinen knikt: dat zat er ook wel in. "Je liet leerlingen ook informatie over een regio opzoeken op internet." De casus van Reinen en Boonstra is een mooie illustratie van hoe docenten in het Verdiepingsnetwerk bezig zijn met formatief evalueren, vindt Gerdineke van Silfhout, projectleider van de *Leernetwerken Formatief evalueren* bij SLO. "Doelgericht werken, observeren en reflecteren, dat willen we leerlingen leren en dat vragen we ook van elkaar in het leernetwerk."

Figuur: De formatieve toetscyclus, Gulikers en Baartman, 2017

Wat is een goed leerdoel?

Dat het formuleren van een leerdoel niet altijd meevalt, is ook de ervaring van een aantal natuur- en scheikundedocenten. Onder leiding van twee begeleiders van SLO buigen zij zich over de vraag: wat is eigenlijk een goed leerdoel? Een nask-docent laat een leerdoel voor leerlingen vmbo-kb lezen: leerlingen kunnen uitleggen hoe de beveiliging van een etalageruit werkt aan de hand van een schakelschema met een transistor. Een collega vraagt zich af of dit niet eerder een lesdoel is: "Een leerdoel is toch groter, meer overkoepelend?" Volgens een begeleider klopt dit. Het lesdoel hoort bij een les, terwijl het leerdoel generieker is en over een langere periode groei inzichtelijk maakt. Leerlingen kunnen in verschillende contexten en op verschillende niveaus laten zien dat ze het leerdoel beheersen. "In dit geval zou het leerdoel iets kunnen zijn als: de leerling kan de functies van enkele veelgebruikte soorten schakelingen herkennen en de koppeling tussen schakelingselementen en functie uitleggen", zegt de begeleider. "Dit kan dan een vertaling krijgen die past bij het niveau en leerjaar van de leerling: in 3 vmbo gebruik je het lesdoel met de beveiliging van de etalageruit, in de vierde neem je een complexere context."

Waarom is het formuleren van goede leerdoelen belangrijk? "Zo hebben leraar en leerlingen helder wat ze willen bereiken en werken zij doelgericht aan passende activiteiten die inzicht geven in waar ze staan ten opzichte van de doelen", zegt Van Silfhout. Het formuleren van leerdoelen hoort bij de eerste fase van de cyclus van formatieve toetsing (FT-cyclus, zie figuur). Tijdens elke bijeenkomst van het Verdiepingsnetwerk buigen deelnemers zich over een van de vijf fases en verkennen ze met elkaar het waarom, hoe en wat. De lesobservaties bij elkaar in de klas sluiten daarbij aan.

Stap voor stap

In Barneveld zetten de diverse vakgroepen op een rij wat volgens hen succescriteria zijn voor goede leerdoelen. Dat doen ze aan de hand van de voorbeelden die ze zelf hebben meegenomen. Na deze met elkaar besproken te hebben, schrijven ze de gezamenlijk vastgestelde criteria op posters, die daarna plenair vergeleken worden. Bas Trimbos van SLO en Judith Gulikers van Wageningen University & Research maken op basis van deze input vervolgens een 'masterposter' met de vijf criteria die volgens de docenten het belangrijkste zijn. Een ervan is bijvoorbeeld: een goed leerdoel beschrijft *wat* je met leerlingen wil bereiken en niet *hoe*. Trimbos benadrukt dat het belangrijk is om met leerlingen over je leerdoelen te praten en ze er actief bij te betrekken: "Dat is nodig, om met elkaar na te gaan wat de

relevantie van het leerdoel is, leerlingen eigenaarschap te laten ervaren en later in het leerproces gericht feedback te geven."

Natuurlijk heb je als docent het werken vanuit deze FT-cyclus niet één, twee, drie in de vingers. De deelnemers aan het Verdiepingsnetwerk trekken er in 2018 vijf bijeenkomsten voor uit om te komen tot een behapbare lessenserie, waarin de vijf fasen in samenhang terugkomen.

Instrumenten

Zelf ook aan de slag met formatieve evaluatie?

De volgende materialen kunnen hierbij behulpzaam zijn:

1. Spreek dezelfde FT-taal

Kaartspel voor docenten van verschillende vakken om in dialoog een gemeenschappelijke FE-taal te ontwikkelen

2. In dialoog over de FT-cyclus

Kaartspel, bedoeld voor vaksecties (of andere teamverbanden) om een gesprek over de vijf fasen van formatief evalueren aan te gaan.

3. Contextscan

Vragenlijst die de schoolleiding of 'kartrekkers' inzicht geeft in hoe verschillende collega's kijken naar de (voortgang van de) implementatie van formatief evalueren.

Downloaden: <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/projecten/aan-de-slag-met-formatieve-evaluatie>

In het voorjaar van 2019 verschijnt een downloadbare 'toolbox', met deze en andere instrumenten erin.

Meer lezen?

Op didactiefonline houden schoolleiders en docenten hun vorderingen op het gebied van FT bij <http://didactiefonline.nl/blog/blonz/leernetwerken-formatief-evalueren-1>

Aan de slag!

Nu helder is aan welke criteria een goed leerdoel voldoet, willen de docenten graag per vakgroep aan de slag met het ontwerpen van hun lessenseries. Begin 2019 zullen deze in de scholen worden uitgevoerd. Onderzoekers van Wageningen University & Research en Hogeschool Utrecht doen gedurende dit proces praktijkonderzoek, met de bedoeling om - op basis van de ervaringen - te komen tot kenmerken van effectieve aanpakken en de resultaten ervan.

In de vakgroep geschiedenis willen de docenten een lessenserie voor brugklassers ontwikkelen, waarin in elk geval een relatie met het heden wordt gelegd. Als onderwerp kiezen ze: de Romeinen. Een docent stelt voor om aandacht te besteden aan bestuursvormen. "Zou het leerdoel dan kunnen zijn: de leerling kan verschillende bestuursvormen herkennen en vergelijken met het nu?" De anderen knikken: "Laten we dit verder uitwerken!"

Ook bij Nederlands zit de vaart erin. "We doen op deze netwerkdag veel inspiratie op, waarmee we in de praktijk verder kunnen", vindt een docent. "Ik heb met mijn collega afgesproken dat we in de vakantie hieraan verder werken, zo enthousiast zijn we."

Programma voor schoolleiders

Terwijl de docenten bezig zijn met hun lessenseries, vullen schoolleiders en 'kartrekkers' van het formatief

evalueren in hun eigen school onder meer een Contextscan in (zie kader op de vorige pagina). Deze geeft zicht op hoe het op hun scholen staat met de implementatie van formatief evalueren. Patricia Bleeker, directeur van het Clusius, vindt dat de prioriteiten en knelpunten van de school duidelijk naar voren komen uit de scan. "Onze prioriteit is om in schooljaar 2018-2019 in leerjaar 1 te starten met formatief evalueren en het later over de hele school uit te rollen. Een knelpunt is dat wij nog veel met het leren voor toetsen bezig zijn in plaats van leren van een toets. Daarom is het mooi dat zoveel vakgroepen van onze school zich hebben aangemeld voor het Verdiepingsnetwerk. Ook gaan we op school inspiratielunches, studiedagen en workshops verzorgen voor docenten om formatief evalueren steeds meer bodem te geven."

Ronald Prins is kartrekker formatief evalueren bij het Marianum uit Groenlo en Lichtenvoorde. Hij vertelt dat zo'n beetje iedereen binnen de school het ermee eens is dat ze formatief evalueren een plek willen geven in het onderwijs. Maar terwijl sommige docenten formatief evalueren al echt zichtbaar toepassen in hun lessen, moeten anderen nog beginnen. "Dat geeft niet, iedereen ontwikkelt zich in eigen tempo. Over een jaar of twee zijn we zover dat wel alle docenten met de FT-cyclus werken. Dat is een gezamenlijk vastgesteld doel!".

Meer informatie:

Gerdineke van Silfhout, g.vansilfhout@slo.nl
<http://formatiefevalueren.slo.nl>

Experimenteren in de klas

Docenten Machtelt Vis (KSG Apeldoorn, science en biologie) en Bert Jansen (Veluws College Twello, Nederlands en maatschappijleer) experimenteren in hun lessen met formatieve evaluatie. "De leerlingen vinden dit heel motiverend."

Machtelt Vis vertelt dat haar havo-2-leerlingen voorheen wel 270 summatieve toetsen per jaar maakten. "Dat was teveel", zegt ze. "Als school besloten we dit aantal te verminderen en in te zetten op formatief evalueren." Zelf is Vis aan de slag gegaan met andere manieren van feedback geven. Dus niet meer met een cijfer, maar op een wijze die leerlingen veel meer vertelt over hoe zich verder kunnen ontwikkelen.

Feedback

Ook Bert Jansen experimenteert met feedback geven. Zo gaf hij zijn brugklassers opdracht om een commercial te maken. Eerst bekeken ze een aantal reclameteksten en -filmpjes en analyseerden wat de succescriteria van een goede reclame zijn. Vervolgens maakten leerlingen in groepjes hun eigen commercials, beoordeelden elkaars filmpjes en gaven elkaar tops en tips. "Met die tips moesten ze natuurlijk ook echt wat doen! De aanpak is heel motiverend", aldus Jansen.

Leren van elkaar

Jansen en Vis maken deel uit van het Verdiepingsnetwerk. Vis ervaart dat ze veel leert van de uitwisseling met anderen, bijvoorbeeld over het verschil tussen leer- en lesdoelen. "Dit helpt je echt verder."